

Metodisk tilgang til Projektet 'De Danske Jøder i Theresienstadt'

Skrevet af: Therkel Stræde, lektor i samtidshistorie, Syddansk Universitet i Odense & Pelle Mose Hansen, Stud. Mag. i Historie og Samfundsfag, Syddansk Universitet i Odense.

Mange af de overlevende fra Theresienstadt var påvirket af deres oplevelser. Dette være sig både fysisk og psykisk. En måde at komme over traumet på var at skrive, fortælle om oplevelserne, aflægge vidnesbyrd. Knap er de kommet hjem til Danmark, før de første bøger, artikler og interviews udgives. Og frem til i dag (2018) er antallet af trykte beretninger fra danske Theresienstadt-fanger imponerende.

Oveni skal man lægge en række mundtlige vidnesbyrd, afgivet i 1990'erne til Steven Spielbergs *Survivors of the Shoah Visual History Foundation* og senere til *Dansk Institut for Internationale Studiers* filmprojekt om danske børn og unge i Theresienstadt.

Det er et stort antal af de danske Theresienstadt-overlevendes trykte beretninger og videointerviews, der ligger til grund for dette projekt og hjemmesiden danskejoederitheresienstadt.org. Vi kortlægger "erindringens topografi": hvor færdedes jøderne fra Danmark i ghettoen? Hvor boede og arbejdede de, hvor fik de mad og medicinsk behandling, hvor foregik den sortbørshandel, som var nødvendig for at kompensere for manglen på mad?

Det lyder måske mærkeligt, men mange overlevende beretter også om frirum, altså steder, hvor de følte, at presset fra undertrykkelsen lettede for en stund, så de kunne ånde frit og være sig selv. Hvor var disse frirum, og hvad var det omvendt for steder, man frygtede i og udenfor ghettoens mure?

Til hver enkelt af de tekster hhv. videointerviews, vi har benyttet, er der udarbejdet et digitalt kort. Her kan man se de steder, den pågældende overlevende omtaler: hvad var det for et sted, hvordan så det ud primo maj 2018, og hvad er det med den pågældendes egne ord for oplevelser, der knytter sig til stedet. Citater fra tekster og interviews gengiver begivenheder, stemninger og følelser, sådan som de overlevende husker dem. Det er altså ikke Theresienstadt-ghettoens objektive topografi, du finder kortlagt her med den infrastruktur af terror, hvormed undertrykkerne holdt jøderne i

skak, endsige med den jødiske "selvforvaltnings" vidt forgrenede og dynamisk-foranderlige organisationsstruktur og mange institutioner. Det er de dele af det "objektive" og "subjektive" hele, som jøderne fra Danmark husker, for så vidt som de har berettet om dem og stedfæstet dem, altså "sat adresse på".

Udvalget af trykte tekster og videointerviews dækker perioden 1945-2017. Ikke alle tekster af Theresienstadt-fanger fra Danmark er med: nogle lykkedes det ikke at fremskaffe i projektets løbetid, nogle - til dels fremragende - erindringsstekster er skrevet på en måde, så det ikke er muligt at fæstne begivenhederne eller observationerne til specifikke steder, og er derfor ikke med i vort udvalg. Så de danske Theresienstadt-fangers erfaring er væsentligt rigere, end det kan fastholdes på selv et større antal kort. Men da vor sample omfatter små 60 af godt 400 overlevende, må den siges at være stor og solid, og repræsentativiteten af det påviste god.

Mens de individuelle kort dækker erindringen for den enkelte person, har projektet også haft til formål at sammenfatte overblikskort over alle erindringerne tilsammen. Dette har vi gjort på fælleskort, hvor hver af vores syv kategorier er repræsenteret. Til hver kategori er der lavet fire yderligere underkategorier: Fælles, Aldersopdelt, Kønsopdelt og Oprindelsessted. På disse kort kan du se forskellige bevægelsesmønstre for de danske jøder i ghettoen. Kortene er skabt med henblik på at kunne danne et samlet overblik, over danskernes steder, samt at indgå i fremtidige forskningsresultater.

I forbindelse med udarbejdelsen af kortene har vi gjort brug af GIS-programmet QGIS. Vi har taget udgangspunkt i, hvordan Terezín ser ud i dag fra luften. Derefter er Terezín blevet kortlagt og tegnet med udgangspunkt i koordinatsystemet EPSG: 4326, WGS 84. Derefter er kortet blevet farvelagt. Disse forskellige tegnede lag kaldes for vektorlag.

Efterfølgende blev et kort, tegnet af den jødiske selvforvaltnings af Theresienstadt i sommeren 1944, georefereret ind i det nuværende kort for Terezín. Dette kaldes for rasterlag. Dermed arbejdede vi både med vektorlag og rasterlag. I typisk brug af GIS-programmer indenfor historiefaget vil rasterlaget blive placeret nederst og vektorlagene ovenpå for derigennem at kunne se ændringer fra før til nu. Dette er ikke tilfældes i vores projekt. Da projektet er baseret på erindringer, har vi ønsket at tydeliggøre dette ved at vise de forskellige lag af erindringen. Det vil sige, at den fremkaldte erindring trækkes tilbage til den oprindelige situation, hvorfor det er nødvendigt at tydeliggøre, hvordan ghettoen så ud, da situationen opstod. Da fremkaldelsen af erindringer sker efter en oplevet situation, er det ligeledes nødvendigt at have et grundlæggende lag for, hvordan byen ser ud ved erindringsfremkaldelsen. Dette har vi

valgt at definere som Terezín anno 2018. Vores symboler for de forskellige kategorier blevet lagt oven på rasterkortet, hvorfor vi derigennem viser de tre lag, som erindringer typisk indeholder.

Kortene er blevet gjort interaktive på thinglink.com (finsk baseret hjemmeside).

Den ovenstående måde er en ny arbejdsgang inden for historieforskning og placerer projektet inden for Holocaustgeografi og erindringshistorie. Med andre ord kan projektet kategoriseres som erindringens topografi.

Brug hjemmesiden til at gå på opdagelse - virtuelt i de overlevendes beretninger og de fælleskort, der sammenfatter, hvordan de alle eller bestemte grupper af dem oplevede ghettoen. Eller brug den helt konkret, når du besøger det autentiske sted, til at "åbne" det nutidige Terezín for den dansk-jødiske historie, der ligger gemt i byens gader, bygninger og bastioner.